

УДК 378.147.091.33:78 (493)

DOI: 10.36550/2415-7988-2021-1-196-64-68

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович –доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри
музичного мистецтва та методики музичного вихованняЦентральноукраїнського державного педагогічного університету
імені Володимира ВинниченкаORCID: <https://orcid.org/0000-0001-9112-3468>e-mail: cherkasov_2807@ukr.net

ТЕНДЕНЦІЇ РОЗВИТКУ ЗАГАЛЬНОЇ МУЗИЧНОЇ ОСВІТИ В БЕЛЬГІЇ

Постановка та обґрунтування актуальності проблеми. Специфіка шкільної освіти Бельгії ХХІ ст. зумовлена тривалим історичним розвитком, який відбувався під впливом економічних, соціальних, політичних, релігійних, культурних та інших чинників. Історично склалося, що на території Бельгії проживає населення, яке розмовляє різними мовами. За такої ситуації уряд країни дотримувався толерантної позиції стосовно розв'язання низки мовних проблем, а система освіти набула унікального досвіду організації навчання, що передбачає три системи – голландську, французьку та німецьку. Невипадково, у столиці Бельгії, Брюсселі, знаходяться штаб квартири міжнародних організацій, зокрема Європейського Союзу й НАТО.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Аналіз джерел педагогічного та мистецького спрямування засвідчує, що вітчизняними та зарубіжними науковцями, з-поміж яких Т. Є. Кристопчук, Л. М. Масол, Г. Ю. Ніколаї, О. М. Олексюк, О. Я. Ростовський, А. А. Сбруєва, С. О. Сисоєва, Л. Л. Халецька, В. Ф. Черкасов, І. О. Ярмак, із різних позицій досліджено та розкрито ті чи ті питання становлення й розвитку загальної музичної освіти в країнах Західної Європи. Тематика пропонованого наукового пошуку значно доповнює дослідження названих авторів, уможливує усвідомлення тенденцій розвитку загальної музичної освіти дітей і молоді в Королівстві Бельгії.

Мета статті. З огляду на окреслену проблематику метою статті є обґрунтування тенденцій розвитку загальної музичної освіти в Бельгії в контексті європейських і світових тенденцій.

Вклад основного матеріалу дослідження. Освітня система Бельгії для забезпечення сталого розвитку, суспільного й власного, має постійно розробляти й впроваджувати нові форми й методи з продукування та розповсюдження нових знань, трансферу новітніх технологій, збереження академічної ідентичності та національної культурної спадщини.

У Бельгії існують дві незалежні системи освіти. Одна представляє франкомовну спільноту Бельгії, інша – фламандську. Відповідно, існують два окремих міністерства освіти: Міністерство освіти франкомовної спільноти та Міністерство освіти фламандської спільноти. Незалежно від форми власності шкільна освіта в Бельгії є безкоштовною. Держава підтримує як державні, так і приватні навчальні заклади та витрачає на освіту близько 6,5% від внутрішнього валового продукту країни. У Бельгії католицька церква має значний вплив. Відтак, з-поміж недержавних шкіл більшість – католицьких, які мають власні навчальні програми.

Шкільна освіта є обов'язковою у віці від 6 до 18 років, до того ж право працювати бельгійці отримують у віці 15 років. Загальна тривалість шкільної освіти складає 12 років. Обов'язковими є 6 років навчання в початковій школі та 4 роки – у середній. Останні два роки навчання в середній школі необов'язкові, забезпечують профільне навчання, що визначає майбутній вибір напрямку вищої освіти. Повну середню освіту та диплом про шкільну освіту випускник отримує у віці 18 років, що дозволяє вступати до закладу вищої освіти.

Загалом шкільна освіта в Бельгії є демократичною, збалансованою, однаковою для громадян усіх віросповідань і національностей, які проживають у різних регіонах країни. Дітям 2,5–3-х річного віку державою гарантовано місце в дитячому садочку. Наразі за даними Державного статистичного комітету від 90 до 95% дітей дошкільного віку відвідують дитячі садочки відповідно до національності (французький, фламандський, німецький).

Згідно з навчальним планом уроки «Музичного мистецтва» в початкових класах проводяться раз на тиждень. Проте зауважимо, що до початку реформування освітньої системи в Бельгії не в кожній школі ці уроки проходили на належному рівні: урокам музичного мистецтва приділялося недостатньо уваги; перевантаження шкільного

розкладу базовими дисциплінами спричиняло підміну уроків музичного мистецтва іншими уроками; не вистачало кваліфікованих учителів музичного мистецтва; не повною мірою вчителі були забезпечені методичними матеріалами, хрестоматіями, фонохрестоматіями, а учні – підручниками; фінансові труднощі в школі не дозволяли придбати музичні інструменти, обладнати класи для проведення спеціальних занять.

Усвідомлюючи важливість забезпечення високої якості шкільної освіти й загальної музичної освіти зокрема, Міністерство культури й освіти Бельгії на початку XXI ст. розпочинає масштабну кампанію з її трансформації з якісної позиції. Реформаторські заходи сприяли тому, що предмети «Музичне мистецтво» та «Образотворче мистецтво» були передбачені дисципліною «Художня освіта». Значимо, що в окремих школах учні, які паралельно навчалися в музичних школах, після закінчення навчання склали випускний іспит із музики.

Музичне мистецтво на державному рівні було визначено важливим засобом виховання, формування духовних цінностей, засобом розвитку музично-творчих здібностей дітей і молоді. Укладачі й експерти навчальної програми дійшли одностайного висновку, що з метою формування загальнолюдських та національних цінностей, необхідних для життя в багатонаціональній та багатокультурній спільноті, на уроках музичного мистецтва учні мають вивчати музичну культуру країн Європейського Союзу та знати музичну культуру Бельгії, розвивати власні інтелектуально-творчі здібності, художньо-образне мислення, готовність до художньо-творчої реалізації та самореалізації упродовж життя.

Отже, у початковій школі діти 6–12 років залучаються до вивчення музичного мистецтва та образотворчого мистецтва. Органи освіти піклуються про дітей і створюють комфортні умови їхнього перебування в школі. Початкова школа зазвичай розташовується в окремому приміщенні, у якому багато ігрових приміщень, комп'ютерних класів та спортивних залів, є спеціально обладнані кабінети для проведення занять із музики. У таких школах обов'язково працюють психологи.

Для організації музично-творчої діяльності вчителі використовують як сучасні інтерактивні технології, так і традиційні методики, з-поміж яких виховання дітей на основі педагогіки Рудольфа Штайнера, орієнтованої на особистий та соціальний

розвиток учнів у збалансованому та вільному середовищі. До того ж педагогіка Рудольфа Штайнера враховує потреби дитини в цілому – академічну, фізичну, емоційну й духовну. Така освіта передбачає розуміння відповідності різних фаз розвитку дитини, коли виховання любові до навчання та ентузіазм до школи вважається основним і визначальним чинником у свідомості дитини.

Бельгійські вчителі, упроваджуючи принципи вальдорфської педагогіки, намагаються виховувати учнів із позиції свободи, що сприяє вільному й глибокому пізнанню, комплексному розвитку внутрішніх сил, самовизначенню в житті. Окрім того, дозволяє стимулювати цілісність формування особистості в тілесній, душевній і духовній гармонії. До того ж у процесі виховання пріоритетним є авторитет вихователя, батьків, духовного ідеалу. Відтак, учителі музики, використовуючи гетеаністичний метод навчання Рудольфа Штайнера, спрямовують музично-творчу діяльність учнів на пізнання світу музики в різних жанрах і формах існування, самопізнання через гармонію світу музики з її яскравими кольорами й тембровими забарвленнями. За такого підходу на кожному уроці учень отримує природний образ того, що вивчається. У ньому в художній формі поєднуються в єдине об'єктивна науковість та «живе», суб'єктивне, емоційно забарвлене, особистісно значуще сприйняття музики.

Цінним у методичних пошуках бельгійських учителів стосовно реформування системи загальної музичної освіти стало впровадження концепції, в основу якої покладено метод TabDo. Суть цього метода полягає в тому, що учень самостійно працює зі смартфоном або планшетом, на якому в програмі DoDo пропонується супровід до шкільної пісні. Окремо також можна прослухати мелодію цієї пісні та розучити її за допомогою нотного тексту, а також методом співу з голосу, за слухом. Відповідно до програми в смартфоні, учні можуть прослухати твори різних жанрів, проаналізувати та визначити форму, стиль, засоби музичної виразності. Використання смартфонів і планшетів сприяє ознайомленню зі світом музики, її виконавцями та композиторами, що позитивно впливає на розвиток музично-творчих здібностей дітей і підлітків.

У роботі з учнями молодших класів учителі пропонують Groove Games, ритмічні ігри з мелодичним супроводом англійською мовою, що сприяє активізації уваги, закріплює координацію рухів, формує навички колективної діяльності. За

допомогою ігрових вправ діти відчувають рух і темп, силу звучання мелодії, висловлюють емоційне ставлення до змісту твору. Ігри в колі, імітація й партнерські ігри є простими, короткими, ритмічно й стилістично доступними для розучування. Ритмічні канони та ритмічні композиції, які складаються з декількох частин вимагають більш складної послідовності рухів.

Цінним є те, що видавництво Хемблінг систематично друкує методичні посібники та підручники, хрестоматії шкільних пісень, тематичні збірники. Репертуар дібрано так, щоб формування вокально-хорових навичок учнів здійснювалося на прикладі виконання акапельних творів та творів, написаних із супроводом. Пісні дібрано так, щоб їх можна було співати в унісон із фортепіанним супроводом. Учителі ознайомлюють хористів із двоголосним співом.

Після закінчення початкової школи учні переходять до середньої, навчання в якій має 3 ступені. Перший ступінь – середня загальноосвітня школа, у якій багато часу приділяється вивченню гуманітарних та природничих дисциплін, опануванню мов. Навчання в загальноосвітній школі дозволяє в подальшому продовжити навчання в університеті.

Другий ступінь – технічні середні школи (Technisch Secundair Onderwijs) поділяються на 2 підтипи: ТТК і STK. У таких школах навчання триває до семи років, значна увага в них приділяється саме технічній підготовці. У такій освіті перевага надається математиці, мові, історії, природничим наукам, однак передбачено менший обсяг знань, ніж в ASO. Після закінчення такої школи можна розпочинати працювати за фахом.

BSO – єдиний тип бельгійських освітніх установ середньої освіти, після закінчення якого не передбачено здобуття вищої освіти, якщо тільки випускник не вирішить пройти додатковий 7 або 8 рік навчання, після чого може отримати диплом, еквівалентний диплому TSO.

Третій ступінь – навчальні заклади середньої художньої освіти (Kunstsecundair onderwijs). Такі заклади спеціалізуються на підготовці студентів до вступу в університети й коледжі для здобуття вищої освіти в галузі мистецтва. Пріоритетами, залежно від обраного напрямку, стають акторська майстерність, хореографія, музика або образотворче мистецтво.

Більшість учителів у Бельгії використовує певну методологію освітньої філософії, яка дозволяє дітям вчитися за допомогою нестандартних методів навчання, наприклад, такі предмети, як граматики,

математика, іноземна мова, музика, можуть викладатися неформально, із використанням ігрових методів. Широко впроваджується педагогічна технологія відомого французького педагога Селестена Френе. Крім того, активно використовується система дидактичних ігор відомого бельгійського педагога й психолога Овідія Декролі, що сприяє сенсорному розвитку школярів. Не менш популярними є також Вальдорфські школи, у яких для дітей створено всі можливості для індивідуального розвитку.

У Бельгії є також вибір усесвітньо відомих шкіл Монтесорі, де вчать дітей у невеликих групах. Учням рекомендується працювати у власному темпі й самостійно. Це потребує певної відповідальності дітей. Водночас учителі діють як провідники й фасилітатори. Ці школи зазвичай пропонують двомовну французько-англійську освіту. Додаткові мови (голландська та німецька) можуть вивчатися, коли діти дорослішають.

Вибір середньої школи безпосередньо залежить від результатів, які учні отримують в початковій школі. Усі навчальні заклади підпорядковуються Міністерству культури і освіти, діють за підтримки місцевих муніципалітетів та органів влади регіонів. Незалежні навчальні заклади на 95% спонсоруються членами католицької системи освіти.

Останні 30 років у Бельгії здійснюється федеральна політика в освітньому середовищі, що відповідає інтересам трьох мовних товариств (фломандського, французького, німецького), яка певною мірою співвідноситься з організацією системи освіти Німеччини та Швейцарії.

Початку ХХІ ст. притаманний системний підхід щодо розробки навчальних планів, які залишалися більш стабільними, розрахованими на тривалий період навчання. Цілком зрозуміло, що укладачі навчальних планів намагалися визначити ключові компетенції, які характеризують рівень музичного розвитку учнів початкової та середньої шкіл.

Зауважимо, що в середній школі учнів залучають до більш складних видів діяльності. Це можуть бути фрагменти імпровізації на будь-якому музичному інструменті. Учитель дає поради, пропонує певні практичні варіанти або шаблони імпровізаційних мотивів, послідовність акордів. Використовуються також вправи для ритмічного розвитку, незалежності рук, розуміння правил гармонізації, створення варіацій.

Одним із шляхів інтелектуально-

художнього розвитку є педагогічні інновації в застосуванні сучасних технологій навчання, пов'язаних з упровадженням інтерактивних методів навчання, що найбільше відповідають особистісно орієнтованому підходу. Інтерактивні методи передбачають реалізацію принципів взаємодії, активності учнів, груповий досвід, обов'язковий зворотній зв'язок. Створюється середовище освітнього спілкування, яке характеризується відкритістю, взаємодією учасників, рівністю їх аргументів, накопиченням спільного знання, можливістю взаємної оцінки й контролю.

Використовуючи інтерактивні технології навчання, бельгійські вчителі постійно поповнюють сайти навчальних програм матеріалами, із яких учні дізнаються, що бельгійська музика започаткована з музичних традицій фламандців, що населяли північ країни, і традицій валлогів, які мешкали на півдні та зазнали впливу французьких традицій. Становлення бельгійської музичної культури відбувалося в складних історичних умовах – територія сучасної Бельгії перебувала під багатовіковим іспанським пануванням, а потім увійшла як провінція до Австрійської імперії, а пізніше потрапила під владу Франції та Німеччини й стала незалежною лише після Революції 1830 року.

Вивчаючи історію вітчизняної музики, учні дізнаються, що у XIX ст. на розвиток бельгійської музики продовжує впливати французька музична культура, насамперед оперна. Опера посідає визначальне місце в творчості багатьох бельгійських композиторів цього часу (Ф. Ж. Фетіс, Ф. О. Геварт).

Насамперед, у шкільних підручниках особлива увага зосереджується на тому, що в 1870-х роках під впливом творчості Р. Вагнера спостерігається поступовий відхід бельгійських композиторів від французьких оперних форм. Вплив Вагнера позначено на творчості таких композиторів, як Е. Тінель, Е. Мат'є, Ф. Серве. Виникає рух за відродження фламандської національної музики, представники якого П. Бенуа та Я. Блок використовують національні історичні сюжети. Найвідомішим композитором бельгійського походження XIX ст. вважається Сезар Франк, чия музика значно вплинула на бельгійських композиторів валлонського напрямку.

Надзвичайно цікавим для учнів є факт про те, що світову популярність здобула бельгійська скрипкова школа, засновником якої вважається Шарль Беріо, а з-поміж його учнів відомими є Ежен Ізаї та Анрі В'етан. У Бельгії народився також і Адольф Сакс – винахідник саксофону й саксгорнів.

Учні середніх класів об'єднуються в мобільні групи й самостійно готують презентації щодо вивчення творчості сучасних бельгійських музикантів, композиторів, виконавців. Кожен член групи відповідає за підготовку окремої частини презентаційного проєкту. Хтось готує сценарій, хтось добирає й опрацьовує теоретичний матеріал, інші відповідають за демонстрацію відеопроекту. Зауважимо, що сучасна молодь виявляє інтерес і зацікавленість щодо вивчення й ознайомлення з творчою спадщиною сучасних діячів музичного мистецтва, з-поміж яких: диригент Ф. Андре; піаністи Е. Боске і М. Маас; скрипалі А. Гертлер, А. Муді, К. ван Несте; органісти Ш. Енс та Г. Версхраген; клавесиністка М. Ван ден Виель; співаки М. де Грот, Ф. Анспах; співачки Ж. Тежельс, Ж. де Робо, С. Дано; музикознавці Ш. Ван ден Борре, А. Воткенн, Р. Ванжерме, Е. Клоссон, П. Коллер, С. Клерк, Ш. Лейченс, Р. Ленартс та ін.

Міністерство культури і освіти Бельгії на основі стандартів і змісту освітньо-професійної програми розробило для здобувачів усіх рівнів загальної музичної освіти предметні та трансверсальні компетенції, які мають сформуватися в учнів загальноосвітніх шкіл: усвідомлення та шанобливе ставлення до загальнолюдських культурних цінностей та культурних цінностей своєї країни; впевненість у своїх позитивних емоціях; самооцінка, критичний підхід до аналізу власних вчинків і вчинків інших людей; володіння сенсорними відчуттями; здатність усвідомлювати власні відчуття й емоції, а також відчуття емоційного стану іншої людини та повага до її почуттів; розвиток навичок сприймання музики, навичок оцінки музики за допомогою засобів музичної виразності; активна участь у різних видах музично-творчої діяльності на уроках та в позакласній роботі; навички гри на дитячих музичних інструментах, володіння голосом, мімікою й жестами.

Після закінчення занять у школі учні продовжують роботу в художніх гуртках та спортивних секціях. Молодь, умотивована на розвиток музично-творчих здібностей відвідує заняття в гуртках Visual and Performing Art, де навчається гри на фортепіано, скрипці, гітарі, саксофоні, трубі, ударних інструментах. До того ж діти займаються вокалом, співають у фольклорних ансамблях, вокальних дуетах та тріо. Багато часу приділяється індивідуальним заняттям, навчанню гри на музичних інструментах. Діти вивчають теорію музики, удосконалюють техніку читання нот із листа, як необхідну умову опанування навичками

гри на музичних інструментах. Учні, які виявляють інтерес до сучасної пісні, беруть участь у вокальних ансамблях, опановують сольний репертуар.

Робота в музичних гуртках дозволяє реалізувати творчий потенціал кожної дитини, створює умови для розвитку індивідуальних творчих здібностей, сприяє вихованню емоційного відгуку на твори музичного мистецтва, що уможливує формування інтелектуально-художнього досвіду й ціннісного ставлення до вітчизняної та європейської музичної культури.

Наголосимо також, що діти, які цікавляться музично-творчою діяльністю, а також мають музикальні здібності, можуть навчатися в музичних школах, яких у Бельгії налічується близько 95. Це державні навчальні заклади, що опікуються французьким товариством, яке частково фінансує вчителів. Вартість за навчання у таких школах становить 75 євро на рік. Діти з малозабезпечених сімей або сімей, у яких один із батьків не працює, звільняються від оплати за навчання. На вивчення музичних дисциплін відводиться три години на тиждень. Навчальні плани музичних шкіл затверджуються відповідним відділом Міністерства культури і освіти та вважаються єдиними для таких навчальних закладів. Вимоги до випускних іспитів затверджуються на рівні фахових комісій, а їхнє виконання контролюється інспекторами відділів культури й освіти.

Натомість чільне місце в системі мистецької освіти Бельгії посідають приватні музичні школи, які знаходяться на балансі приватних організацій, асоціацій, товариств та інших некомерційних структур. Вартість навчання у таких школах залежить від кількості відвіданих уроків. За статистичними даними на 200000 мешканців у Бельгії налічується одна музична школа.

Висновки та перспективи подальших розвідок напряму. З огляду на сказане зазначимо, що загальноосвітні школи в Бельгії, забезпечуючи доступність освіти й справедливість у навчанні, отриманні знань, сприяють інтелектуальному розвитку підростаючого покоління, є центрами духовного й культурного виховання, місцем проведення культурно-освітніх заходів. Відповідно до навчальних планів уроки музичного мистецтва й позакласна робота з музично-естетичного виховання дітей і молоді є частиною освітньої парадигми системи шкільної освіти в Бельгії.

Система загальної музичної освіти характеризується сталим підходом до визначення змісту, форм і методів роботи. Діти займаються музикою на уроках та в художніх гуртках, де отримують необхідні знання, уміння й навички щодо опанування музичним інструментом, сольного співу або колективного музикування. Залучення школярів до активної музичної діяльності позитивно впливає на рівень загального музичного розвитку, формування художньо-естетичних якостей та розвиток інтелектуально-творчих здібностей на етапі особистісного становлення.

Подальші дослідження проблем загальної музичної освіти дітей і молоді передбачають вивчення й узагальнення досвіду організації освітнього процесу та художньо-естетичного виховання в інших країнах Європейського Союзу.

СПИСОК ДЖЕРЕЛ

1. Локшина О. І. Зміст шкільної освіти в країнах Європейського Союзу: теорія і практика (друга половина XX – початок XXI ст.) : монографія / О. І. Локшина. К. : Богданова А. М., 2009. 404 с.
2. European Union. White Paper on Education and Training. Teaching and Learning: Towards the Learning Society. COM (95) 590 final, 29 November 1995. Brussels : European Commission, 1995. 66 p. (Біла книга Європи)
3. Черкасов В. Ф. Теорія і методика музичної освіти: [підручник] / Володимир Черкасов. Кіровоград : РВВ КДПУ ім. В. Винниченка, 2015. 528 с.

ВІДОМОСТІ ПРО АВТОРА

ЧЕРКАСОВ Володимир Федорович – доктор педагогічних наук, професор, завідувач кафедри музичного мистецтва та методики музичного виховання Центральноукраїнського державного педагогічного університету імені Володимира Винниченка.

Наукові інтереси: становлення і розвиток музично-педагогічної освіти в Україні, теорія і методика музичної освіти.

INFORMATION ABOUT THE AUTHOR

CHERKASOV Volodimer Fedorovich – Doctor of Pedagogical Sciences, Professor Department of Music Art and Methods of Music Education of Centralukrainian Volodymyr Vinnichenko State Pedagogical University.

Circle of scientific interests: formation and development of music-pedagogical education in Ukraine, theory and methods of music education.

Стаття надійшла до редакції 14.05.2021 р.